

**Ўзбекистон Республикаси Олий судининг иқтисодий ишлар бўйича
судлов ҳайъати томонидан 2021 йилнинг тўртинчи чорагида
кассация тартибида кўрилган ишлар бўйича суд амалиёти**

О Б З О Р И

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд-ҳуқуқ тизимини янада такомиллаштириш ва суд ҳокимияти органларига ишончни ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 13 июлдаги ПФ-5482-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Раёсатининг “Суд амалиёти обзорларини тайёрлаш ва эълон қилиш тўғрисида” 2018 йил 27 июлдаги РС-44-18-сонли қарорининг 2-банди ижросини таъминлаш мақсадида Олий суднинг иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъати томонидан 2021 йилнинг тўртинчи чорагида кассация тартибида кўрилган ишлар бўйича суд амалиёти обзори тайёрланди.

Иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг 2021 йил давомидаги иш фаолияти таҳлилларига кўра, судлов ҳайъати томонидан Олий суднинг иш режалари, дастурлар ва йўл хариталарида белгиланган вазифалар ижроси юзасидан муайян ишлар амалга оширилган, шу жумладан, қонуний кучга кирган суд ҳужжатлари кассация тартибида қайта кўрилган.

2021 йил давомида иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг биринчи инстанция иш юритувида ҳисобот даврининг бошига 3 та иш қолдиқда бўлиб, ҳисобот даврида 2 та даъво аризаси келиб тушган ва улардан 1 таси қайтарилган, 2 та иш кўриб чиқилиб, даъво талабини қаноатлантириш рад этилган. 3 та иш ҳисобот даврининг охирига қолдиқда қолган.

2021 йил давомида иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатига 257 та апелляция шикоят келиб тушган ва улардан: 69 таси қайтарилган, 31 тасини қабул қилиш рад этилган, 157 та шикоят (протест) иш юритувга қабул қилиниб, 132 таси кўриб чиқилган ва улардан 73 таси бўйича суд ҳужжати ўзгаришсиз қолдирилиб, 17 таси бўйича суд ҳужжати ўзгартирилган ва 42 таси бўйича суд ҳужжатлари бекор қилиниб, шундан 12 таси бўйича иш янгидан кўриш учун биринчи инстанция судига юборилган, 24 таси бўйича янги қарор қабул қилиниб, шундан 3 таси бўйича даъво аризаси кўрмасдан қолдирилган ва 3 таси бўйича иш юритиш тугатилган. 25 та шикоят (протест) ҳисобот даврининг охирига қолдиқда қолган, шундан 1 таси бўйича иш юритиш тўхтатилган.

Шунингдек, Олий суд иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг биринчи инстанцияда кўрилган ишлардан 1 таси апелляция тартибида кўрилиб, қабул қилинган қарор ўзгартирилган.

Ҳисобот даврининг бошида қолдиқдаги кассация шикоятлари сони 64 тани ташкил этиб, ҳисобот даврида жами 2137 та кассация шикояти (протести) келиб тушган.

Улардан 651 та шикоят қайтарилган, 193 та шикоятни қабул қилиш рад этилган, 5 та шикоят бўйича уларни кўриб чиқиш учун судлов ҳайъатига ўтказиш рад этилган, 1288 та шикоят (протест) иш юритувга қабул қилинган.

1140 та шикоят (протест) кўриб чиқилган. Шулардан 665 таси бўйича суд ҳужжати ўзгаришсиз қолдирилган, 78 та суд ҳужжати ўзгартирилган, 397 та суд ҳужжати эса, бекор қилинган. Шундан 215 та иш бўйича қабул қилинган суд ҳужжати бекор қилиниб, иш янгидан кўриш учун юборилган, 120 таси бўйича янги қарор қабул қилиниб, 38 таси бўйича аввал қабул қилинган суд ҳужжати ўз кучида қолдирилган, 6 таси бўйича даъво кўрмасдан қолдирилган ва 18 таси бўйича иш юритиш тугатилган. Шулар жумласидан, Олий суд иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг биринчи инстанцияда кўрилган ишлардан 8 таси кассация тартибида кўрилиб, 1 таси бўйича суд ҳужжати ўзгаришсиз қолдирилган, 7 та суд ҳужжати эса бекор қилиниб, 5 таси бўйича иш янгидан кўриш учун юборилган, 2 таси бўйича янги қарор қабул қилиниб, аввал қабул қилинган суд ҳужжати ўз кучида қолдирилган, 4 таси бўйича эса апелляция инстанцияси судининг қарори бекор қилиниб, иш янгидан кўриш учун апелляция инстанцияси судига юборилган.

212 та шикоят (протест) ҳисобот даврининг охирига қолдиқда қолган бўлиб, шундан 11 таси бўйича иш юритиш тўхтатилган.

Шунингдек, ҳисобот даврида ишни кассация тартибида такроран кўриш тўғрисида 37 та протест келиб тушган ва улардан 34 таси кўриб чиқилиб, 2 та иш бўйича қабул қилинган суд ҳужжати ўзгаришсиз қолдирилган, 4 таси бўйича қабул қилинган суд ҳужжати ўзгартирилган, 28 та иш бўйича қабул қилинган суд ҳужжати бекор қилинган ва улардан 18 таси бўйича иш янгидан кўриш учун юборилган, 10 таси бўйича янги қарор қабул қилиниб, улардан 7 таси бўйича аввал қабул қилинган суд ҳужжати ўз кучида қолдирилган ва 2 таси бўйича иш юритиш тугатилган. 3 та протест ҳисобот даврининг охирига қолдиқда қолган.

Судлов ҳайъати судьялари томонидан жами 54 марта ҳуқуқий тарғибот ишлари амалга оширилган. 25 та норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар (17 та қонун ва 8 та қонуности ҳужжатлари), 9 та Олий суд Пленуми қарорларининг лойиҳаларини ишлаб чиқишда иштирок этилган. Иқтисодий судлар томонидан ўтган давр давомида кўрилган ишлар юзасидан суд амалиёти бўйича жами 4 та (шу жумладан, режадан ташқари 1 та, иқтисодий судлар томонидан 2019-2020 йиллар ва 2021 йилнинг ўтган даври давомида коммунал қарздорликларни ундириш билан боғлиқ кўрилган ишлар юзасидан) умумлаштиришлар ўтказилган.

Бундан ташқари 2021 йилнинг ҳар чорак якуни натижалари юзасидан иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъати томонидан кассация тартибида кўрилган ишлар юзасидан суд амалиёти обзорлари тайёрланиб, Олий суд Раёсатининг муҳокамасига киритилган.

Суд амалиёти обзори натижаларига кўра, биринчи, апелляция ва кассация инстанцияси судлари томонидан айрим ишларни кўришда Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси (бундан кейин матнда ФК деб юритилади), Иқтисодий процессуал кодекси (бундан кейин матнда ИПК деб юритилади) ва бошқа қонун ҳужжатлари, шунингдек Олий суд Пленумининг қарорларида берилган тушунтиришларга риоя қилмаслик ҳолатларига йўл қўйилаётганлигини кўриш мумкин.

I. Процессуал ҳуқуқ нормаларини қўллаш амалиёти.

1. Суд ишни кассация тартибида кўриш чоғида биринчи инстанция ва апелляция инстанцияси суди томонидан моддий ҳуқуқ нормалари тўғри қўлланилганлигини ва процессуал қонун талабларига риоя этилганлигини иш материаллари бўйича текширади.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси вилоят ҳудудий бошқармаси (бундан буён матнда Палата деб юритилади) “СА” МЧЖ (бундан буён матнда даъвогар ёки МЧЖ деб юритилади) манфаатини кўзлаб, жавобгар “O’zagrolizing” АЖ (бундан буён матнда жавобгар ёки АЖ деб юритилади), учинчи шахс “Х” ММТП МЧЖга (матнда учинчи шахс деб юритилади) нисбатан туманлараро иқтисодий судига даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгарнинг ғайриқонуний эгалигидан даъвогарга 2 дона трактор ва 2 дона комбайнни олиб бериш, жавобгардан даъвогар фойдасига 228 247 353 сўм пеня ундириш, тарафлар ўртасида тузилган шартномаларнинг 12.2-бандидаги лизинг тўловлари “лизинг олувчи томонидан шартномада белгиланган икки мартадан ортиқ муддат мобайнида тўланмаган тақдирда” деган сўзларни чиқариб ташлашни сўраган.

Шунингдек, Палата даъвогар манфаатини кўзлаб, судга қўшимча даъво аризаси тақдим этиб, “O’zagrolizing” вилоят филиали ва “К” МЧЖ (бундан буён матнда қўшимча жавобгар деб юритилади) ўртасида 2020 йил 18 майда тузилган 2 дона “Т 6070” русумли тракторларни ва 2 дона “Доминатор” русумли комбайнларини лизингга бериш шартномаларини ҳақиқий эмас, деб топишни сўраган.

Туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори билан даъво қисман қаноатлантирилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига 50 000 000 сўм пеня ундирилган. Лизинг филиали ва МЧЖ ўртасида 2020 йил 18 майда тузилган қишлоқ хўжалиги техникаларини лизингга бериш шартномалари ҳақиқий эмас деб топилган. Даъвогар

ва “К” МЧЖнинг ғайриқонуний эгалигидан даъвогарга 2 дона трактор ва 2 дона комбайнлар олиб берилган. Даъво талабининг қолган қисмини қаноатлантириш рад этилган.

Вилоят иқтисодий суди кассация инстанциясининг 2020 йил 12 ноябрдаги қарори билан ҳал қилув қарори бекор қилиниб, даъво талабларини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилинган.

Иш ҳужжатларига кўра, “Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг” компанияси номидан ишончнома асосида вилоят филиали (лизинг берувчи) ва учинчи шахс (лизинг олувчи) ўртасида 2016 йил 17 февралда тузилган лизинг шартномасига асосан лизинг берувчи “Доминатор-130” русумли 2 дона ғалла ўриш комбайнини лизинг олувчининг буюртмаси асосида “ЎзКЛАСС Агро” қўшма корхонаси (Сотувчи)дан ўз мулки этиб сотиб олиш ва лизинг олувчига лизинга бериш, лизинг олувчи эса, ушбу шартнома шартлари асосида техникадан фойдаланиш, эгалик қилиш, лизинг тўловларини шартномада белгиланган муддатларда тўлаш, лизинг тўловларини тўлиқ тўланганидан кейин техникага мулк ҳуқуқини ўзига қабул қилиш мажбуриятини олган.

Мазкур шартнома шартларига кўра, лизинг объекти 7 йил муддатга, йиллик 14 фоиз миқдорида лизинг маржаси тўлаш шarti билан лизинг фоизини ҳисобга олган ҳолда 799 988 770 сум қийматда берилиши келишилган.

Бундан ташқари “Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг” компанияси номидан ишончнома асосида вилоят филиали (Лизинг берувчи) ва учинчи шахс (Лизинг олувчи) ўртасида 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномасига асосан лизинг берувчи “New Holland T6070 4WD” русумли 2 дона тракторни лизинг олувчининг буюртмаси асосида “ЎзКейсМаш” қўшма корхонаси (Сотувчи)дан ўз мулки этиб сотиб олиш ва лизинг олувчига лизинга бериш, лизинг олувчи эса, ушбу шартнома шартлари асосида техникадан фойдаланиш, эгалик қилиш, лизинг тўловларини шартномада белгиланган муддатларда тўлаш, лизинг тўловларини тўлиқ тўланганидан кейин техникага мулк ҳуқуқини ўзига қабул қилиш мажбуриятини олган.

Мазкур шартнома шартларига кўра, лизинг объекти 5 йил муддатга, йиллик 16 фоиз миқдорида лизинг маржаси тўлаш шarti билан лизинг фоизи ҳисобга олинган ҳолда 654 012 106 сум қийматда берилиши келишилган.

Даъво аризасида келтирилган важларга кўра, ҳар икки лизинг шартномалари бўйича лизинг олувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари учинчи шахсдан даъвогарга ўтказилган.

Ишдаги ҳужжатларга кўра, 2018 йил 30 октябрда учинчи шахс (Ўтказувчи-лизинг олувчи), даъвогар (Қабул қилувчи-лизинг олувчи) ва жавобгарнинг вилоят филиали (лизинг берувчи) ўртасида лизинг шартномаси бўйича барча ҳуқуқ ва мажбуриятлардан бошқа шахс

фойдасига тўлиқ воз кечиш тўғрисида шартнома тузилган бўлиб, унга кўра, Ўтказувчи-лизинг олувчи 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномасидаги ўзининг ҳуқуқ ва мажбуриятларидан “Қабул қилувчи-лизинг олувчи” фойдасига тўлиқ воз кечган.

Бироқ даъвогар томонидан 2016 йил 17 февралда тузилган лизинг шартномаси бўйича лизинг олувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари даъвогарга ўтганлигини тасдиқловчи шартнома судга тақдим этилмаган. Иш ҳужжатларида бундай келишув мавжуд эмас.

Судда жавобгар вакили берган тушунтиришларга кўра, 2016 йил 17 февралда тузилган лизинг шартномаси бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятлар даъвогарга ўтмаган ва ушбу шартнома 2016 йил 30 июнда тарафларнинг келишуви билан бекор қилинган.

Биринчи инстанция суди томонидан даъвогарнинг 2016 йил 17 февралда тузилган лизинг шартномаси бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятлар унга ўтганлиги тўғрисидаги важларининг асослилиги ва қонунийлигини ўрганилмаган ҳолда ҳал қилув қарори қабул қилинган, ўз навбатида, кассация инстанция суди ушбу ҳолатга эътибор бермаган.

Бундан ташқари даъвогар томонидан судга тақдим этилган 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномаси нусхасида лизинг берувчи “New Holland T6070 4WD” русумли 2 дона тракторни лизинг олувчига лизинга беришни ўз зиммасига олган.

Бироқ, кассация инстанциясига жавобгар томонидан тақдим этилган 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномасининг асл нусхасида лизинг берувчи “New Holland T6070 4WD” русумли 1 дона тракторни лизинг олувчига лизинга беришни ўз зиммасига олганлиги қайд этилган.

Кассация инстанцияси суди даъвогар ва жавобгарда лизинг шартномасининг икки хил матндаги нусхалари мавжудлиги ва улар билан боғлиқ иш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатга аниқлик киритмасдан, даъвогардан лизинг шартномасининг аслини талаб қилиб олиб, қонунийлигини ўрганиш чорасини кўрмасдан, даъвогар тақдим этган шартнома нусхаси билан чекланиб, қарор қабул қилган.

Бундан ташқари даъвогар томонидан 2016 йил 17 февралда тузилган ва 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномалари бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятлар ўзига ўтганлигини асос қилиб, даъво талабини билдирган бўлса-да, кассация инстанция суди даъвонинг асосига алоқаси бўлмаган 2016 йил 13 июнда тузилган лизинг шартномаси ва унга 2016 йил 31 декабрда киритилган қўшимча келишувга асосланиб, ишни кўриб чиққан.

Кассация инстанцияси суди биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини бекор қилиб, даъво талабини қаноатлантиришни рад қилиш ҳақида қарор қабул қилишда жавобгар томонидан тақдим этилган 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномаси ва ушбу шартноманинг даъвогар тақдим этган нусхасида шартнома шартлари турлича эканлигига ҳуқуқий баҳо бермаган, даъвогар даъво талабига асос қилиб келтирган

2016 йил 17 февралда тузилган лизинг шартномаси бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятлар даъвогарга ўтганлигини тасдиқловчи ҳужжатларни талаб қилиб олиш чорасини кўрмасдан, жавобгарнинг ушбу шартнома бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятлар бошқа шахсга ўтмаганлиги ва шартнома тарафларнинг келишуви билан бекор қилинганлиги тўғрисидаги важларига тегишли баҳо бермасдан, шунингдек, қарор қабул қилишда даъвогар томонидан даъво асосига алоқаси бўлмаган бошқа лизинг шартномасини муҳокама қилиб, қарор қабул қилган.

Шунинг учун судлов ҳайъати Палатанинг ҳудудий бошқармаси кассация шикоятини қисман қаноатлантириш, кассация инстанцияси судининг қарорини бекор қилиб, ишни апелляция тартибида янгидан кўриш учун юбориш тўғрисида қарор қабул қилган.

Ишни янгидан кўришда апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция судининг 2016 йил 17 февралда тузилган лизинг шартномаси амалда эканлиги, ушбу шартнома бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятлар даъвогарга қонуний асосларда ўтган ёки ўтмаганлиги, 2016 йил 18 апрелда тузилган лизинг шартномасининг даъвогар ва учинчи шахсда мавжуд бўлган асл нусхасини талаб қилиб олиб, тарафлар тақдим этган лизинг шартномаси шартларига қонуний баҳо бериб, ушбу шартнома билан тарафлар нечта лизинг объектини етказиб беришга келишганлиги ва амалда етказиб берганлиги ҳолати, дастлабки лизинг олувчи ва даъвогар томонидан амалга оширилган тўловлар миқдори ва муддати, ҳар икки лизинг шартномаси асосида лизинг объектини етказиб бериш муддатларига аниқлик киритиб, моддий ҳамда процессуал қонун нормаларига риоя этган ҳолда асослантирилган қонуний қарор қабул қилиш лозимлиги тўғрисида кўрсатмалар берилган.

2. Битимни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги даъво бўйича ишни судда кўришга тайёрлаш пайтида суд битимнинг барча тарафлари ва бошқа манфаатдор шахсларни ишга жалб қилиш масаласини кўриб чиқиши лозим.

Ишда иштирок этишга жалб қилинмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида суд томонидан ҳал қилув қарори қабул қилинганлиги ҳал қилув қарорини ҳар қандай ҳолда бекор қилиш учун асос бўлади.

Даъвогар Р. (чет эл фуқароси) судга даъво аризаси билан мурожаат қилиб, жавобгарлар М. ва Ш. ҳамда учинчи шахслар Давлат хизматлари агентлигининг ҳудудий бошқармаси, “С” МЧЖ (бундан буён матнда МЧЖ деб юритилади), “АБ” МЧЖ ва “ВГ” МЧЖга нисбатан МЧЖ таъсисчиларининг 2018 йил 27 июндаги умумий йиғилиш қарорини ҳақиқий эмас, деб топишни, ҳақиқий эмаслик оқибатини қўллаб, фуқаро Р. билан Ш. ўртасида 2018 йил 28 июнда тузилган олди-сотди шартномасини

ҳақиқий эмас деб топиш, МЧЖ таъсисчиларининг 2019 йил 26 апрелдаги умумий йиғилиш қарорини ҳақиқий эмас, деб топишни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан жавобгарнинг низо бўйича иш юритишни тўхтатиш, даъво талабининг 2018 йил 27 июндаги ҳамда 2019 йил 26 апрелдаги қарорларни ҳақиқий эмас, деб топиш қисмлари бўйича даъво муддатини қўллаш ҳақидаги илтимосномасини қаноатлантириш рад этилган.

Даъвогарнинг даъво талаблари тўлиқ қаноатлантирилиб, МЧЖ таъсисчиларининг 2018 йил 27 июндаги қарори ҳақиқий эмас, деб топилган ва ушбу қарорнинг ҳақиқий эмаслиги оқибати қўлланиб, фуқаро Р. билан Ш. ўртасида 2018 йил 28 июнда тузилган олди-сотди шартномаси ва МЧЖ таъсисчиларининг 2019 йил 26 апрелдаги умумий йиғилиш қарори ҳақиқий эмас, деб топилган.

Мазкур ҳолатда иш биринчи инстанция суди томонидан процессуал қонун нормаси бузилган ҳолда мазмунан кўриб чиқилиб, ҳал қилув қарори қабул қилинган.

Олий хўжалик суди Пленумининг "Иқтисодий судлар томонидан битимларни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатлари нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида" 2014 йил 28 ноябрдаги 269-сонли қарорининг 5-бандига кўра, битимни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги даъво бўйича ишни судда кўришга тайёрлаш пайтида суд битимнинг барча тарафлари ва бошқа манфаатдор шахсларни ишга жалб қилиш масаласини кўриб чиқиши лозим.

Шунингдек, Олий хўжалик суди Пленумининг "Иқтисодий судлар томонидан корпоратив низоларни ҳал этишнинг айрим масалалари тўғрисида" 2014 йил 20 июндаги 262-сонли қарорининг 17-бандида акциядорлик жамиятининг бошқарув органларининг (умумий йиғилиш, кузатув кенгаши, ижроия органи) қарорларини тўлиқ ёки қисман ҳақиқий эмас, деб топиш ҳақидаги даъволар бўйича жавобгар бўлиб ушбу бошқарув органлари эмас, балки жамиятнинг ўзи ҳисобланади.

Даъво аризасида жавобгар сифатида муайян бошқарув органи кўрсатилганлиги, даъво аризасини қабул қилишни рад этиш ёхуд ИПК 45-моддасида белгиланган тартибга риоя қилган ҳолда жавобгарни алмаштириш учун асос бўлиши, масъулияти чекланган ёки қўшимча масъулиятли жамиятнинг бошқарув органлари қарорларини ҳақиқий эмас, деб топиш тўғрисида берилган даъво аризаларини иш юритишга қабул қилиш масаласи ҳам худди шу тартибда ҳал этилиши белгиланган.

Бироқ, биринчи инстанция суди томонидан ишни мазмунан ҳал этишда, процессуал қонун талаблари ҳамда Пленум қарорининг раҳбарий тушунтиришлари инобатга олинмаган, ишга "С" МЧЖни жавобгар сифатида жалб этиш масаласини муҳокама қилмасдан, балки учинчи шахс сифатида жалб қилиш билан чекланган, жамият иштирокчилари умумий йиғилишининг қарорини ҳақиқий эмас, деб топиш орқали жамиятнинг манфаатларига бевосита таъсир қилувчи қарор қабул қилган.

ИПК 274-моддасининг учинчи қисмига кўра, апелляция инстанцияси судида: ишларни бирлаштириш тўғрисидаги; даъвонинг предметини ёки асосини, даъво талабларининг миқдорини ўзгартириш ҳақидаги; қарши даъво тақдим этиш; ишда иштирок этиш учун учинчи шахсларни жалб этиш тўғрисидаги қоидалари, шунингдек ушбу Кодексда фақат биринчи инстанция судида ишни кўриш учун белгиланган бошқа қоидалар қўлланилмайди.

ИПК 279-моддаси тўртинчи қисмининг 4-бандига кўра, ишда иштирок этишга жалб қилинмаган шахсларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида суд томонидан ҳал қилув қарори қабул қилинганлиги ҳал қилув қарорини ҳар қандай ҳолда бекор қилиш учун асос бўлади.

Қайд этилганларга кўра, кассация инстанцияси судлов ҳайъати апелляция шикоятини қисман қаноатлантириш ва ҳал қилув қарорини бекор қилиб, ишни янгидан кўриш учун биринчи инстанция судига юбориш тўғрисида қарор қабул қилган.

II. Моддий ҳуқуқ нормаларини қўллаш амалиёти.

1. Банкротлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ суд бошқарувчиси банкротлик, банкротликни яшириш ёки қасддан банкротликка олиб келиш аломатларини аниқлашга доир ҳаракатларни амалга ошириши ва чора-тадбирлар кўриши ҳамда улар ҳақида кредиторлар йиғилишига, иқтисодий судга, банкротлик тўғрисидаги ишлар бўйича давлат органига, шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бериши шарт.

Қарздорнинг аризасига кўра, банкротлик тўғрисида иқтисодий суд томонидан иш қўзғатишнинг барча ҳолатларида сохта банкротлик аломатларини аниқлаш суд бошқарувчиси томонидан амалга оширилади ҳамда кузатув тартиботи жараёнида рўёбга чиқарилади.

“А.” МЧЖ (бундан буён матнда аризачи деб юритилади) тугатиш бошқарувчисининг “БС.” МЧЖни (бундан буён матнда қарздор деб юритилади) банкрот деб топиш ва тугатишга доир иш юритишни бошлаш тўғрисидаги аризаси туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори билан қаноатлантирилган ва “БС.” МЧЖ банкрот деб топилиб, тугатишга доир иш юритиш бошланган.

Вилоят суди иқтисодий ишлар бўйича судлов ҳайъатининг қарори билан вилоят прокуратурасининг апелляция протести қаноатлантирилиб, туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори бекор қилинган ва аризани рад қилиш тўғрисида янги қарор қабул қилинган.

Шунингдек, судлов ҳайъати томонидан “А.” МЧЖ тугатиш бошқарувчиси Н., “БС.” МЧЖнинг муваққат бошқарувчиси Т.нинг хатти-ҳаракатларида қонунбузарлик аломатлари мавжудлигини текшириш

зарурияти мавжуд деб ҳисоблаб, ушбу ҳолатлар юзасидан хусусий ажрим чиқарилган.

Ишдаги ҳужжатларга кўра, 2021 йил 8 январда “А.” МЧЖ тугатиш бошқарувчиси Н. ва муваққат бошқарувчи С. томонидан “БС.” МЧЖ кредиторларининг йиғилиши ўтказилиб, йиғилишда муваққат бошқарувчининг ҳисоботи, қарздорнинг молиявий хўжалик аҳволи таҳлили натижалари, қарздорга банкротлик тамойилининг бирини қўллаш масаласи, суд бошқарувчисининг номзоди ва иш ҳақи миқдорини белгилаш каби масалалар кўриб чиқилиб, тегишли қарорлар қабул қилинган.

“Банкротлик тўғрисида”ги Қонун (бундан буён матнда Қонун деб юритилади) 67-моддасининг биринчи қисмига кўра, муваққат бошқарувчи: қарздорнинг мол-мулки бут сақланишини таъминлаш чораларини кўриши; қарздорнинг молиявий аҳволини таҳлил қилиши; қарздорнинг кредиторларини аниқлаши, кредиторларнинг талаблари реестрини юритиши, қарздорга нисбатан кузатув жорий этилгани ҳақида кредиторларни хабардор қилиши; кредиторнинг талабига кўра, қарздорнинг молиявий аҳволи ва (ёки) ўз фаолияти тўғрисидаги ахборотни ўн кунлик муддатда тақдим этиши; кредиторларнинг биринчи йиғилишини чақириши ва ўтказиши шарт.

Ушбу модданинг учинчи қисмига кўра, муваққат бошқарувчи кузатув тугагандан кейин, лекин иқтисодий суд мажлисининг белгиланган санасига камида беш кун қолганда иқтисодий судга ўз фаолияти ҳақидаги ҳисоботни, қарздорнинг молиявий аҳволи ҳақидаги маълумотларни ҳамда қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш мумкин ёки мумкин эмаслиги ҳақидаги таклифларни, кредиторларнинг биринчи йиғилиши баённомасини ушбу Қонуннинг 10-моддасида назарда тутилган ҳужжатларни илова қилган ҳолда тақдим этиши шарт.

Қонуннинг 10-моддаси биринчи қисмига кўра, банкротлик таомиллари қўлланилаётганда барча кредиторларнинг манфаатларини ушбу Қонунга мувофиқ тузиладиган кредиторлар йиғилиши ёки кредиторлар кўмитаси ҳимоя қилади.

Ушбу модданинг иккинчи қисмига кўра, ҳамма кредиторлар номидан қарздорга нисбатан барча ҳаракатлар кредиторлар йиғилиши ёки кредиторлар кўмитаси томонидан амалга оширилади.

Мазкур модданинг еттинчи қисмига кўра, кредиторлар йиғилиши, башарти унда қарздорнинг пул мажбуриятлари ва (ёки) мажбурий тўловлари умумий суммасининг камида учдан икки қисми миқдориди талаблар билдираётган, овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган кредиторлар ҳозир бўлса, ваколатли ҳисобланади. Кредиторлар йиғилишда ўз вакиллари орқали ҳам иштирок этиши мумкин. Кворум мавжуд бўлмаган тақдирда, ўн кунлик муддат ичида кредиторларнинг такрорий йиғилиши чақирилади, башарти йиғилишни ўтказиш санаси, вақти ва жойи тўғрисида кредиторлар лозим даражада хабардор этилган бўлса, такрорий

йиғилиш ҳозир бўлган кредиторларнинг сонидан қатъи назар, ваколатли ҳисобланади.

Ишдаги ҳужжатларга кўра, муваққат бошқарувчи томонидан қарздорнинг кредиторлар талаблари реестри юритилиб, унда кредитор талаблари:

1-навбатда: иш ҳақидан – 26 198,4 минг сўм;

2-навбатда: - “А.” МЧЖдан 1 343 631,2 минг сўм;

- “К.” МЧЖдан 352 818,4 минг сўм;

- туман ЭТҚдан 2 877,6 минг сўм;

- КТАС мажмуасидан 224 000,0 минг сўм, жами 1 923 327,2 минг сўм эканлиги кўрсатилган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорида 4-1001-2019/13011-сонли иш бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарорига асосланиб, “А.” МЧЖнинг муддати ўтган асосий қарзи 1 189 613 422,4 сўмни ташкил этиши кўрсатилган.

Ваҳоланки, 4-1001-2019/13011-сонли иш бўйича қабул қилинган ҳал қилув қарори банкротлик иши бўйича биринчи инстанция суди ҳал қилув қарори қабул қилгунга қадар кассация инстанция судининг 2021 йил 28 январдаги қарорига асосан ўзгартирилиб, 479 000 000 сўм асосий қарздорлик ундирилган.

Апелляция инстанцияси суди қарздорлик суммаси ҳал қилув қарорида нотўғри кўрсатилганлиги, шунингдек, муваққат бошқарувчи томонидан қонун билан белгиланган мажбуриятларни, яъни қарздорнинг молиявий аҳволини, шу жумладан, қарздорнинг мол-мулки бўлса, шу мол-мулкни инвентаризация қилиш натижаларини молиявий таҳлил қилиш, мулк ҳуқуқи давлат рўйхатидан ўтказилганлигини тасдиқловчи ҳужжатларни таҳлил қилиш асосида қарздорнинг тўлов қобилиятини тиклаш мумкинлиги ёки мумкин эмаслиги тўғрисидаги таклифлар ўрганилмаган ҳолда ҳал қилув қарори қабул қилинишидан бир ой олдинроқ, яъни 2021 йил 8 январда кредиторлар йиғилишини ўтказиб, жамиятни банкрот деб топиш тўғрисида хулосага келган ва муваққат бошқарувчи 2021 йил 12 январда жамиятни банкрот деб топиш тўғрисидаги хулосасини судга тақдим қилганлиги, шунингдек, биринчи инстанция судининг 2020 йил 19 ноябрдаги ажримида С. муваққат бошқарувчи номзодлигига кредитор томонидан кўрсатилган номзод сифатида қайд этилган ҳамда тайинланган бўлса-да, ишдаги мавжуд ҳужжатларда муваққат бошқарувчилигига тайинланган С.ни муваққат бошқарувчилигига тайинлаш тўғрисидаги аризачининг ариза, илтимоснома ёки хати мавжуд эмаслиги каби ҳолатларни асос қилиб, бу ҳолатда биринчи инстанция суди томонидан Қонуннинг 65-моддаси талаби бузилган ҳолда муваққат бошқарувчиси тайинланган деб ҳисоблаб, асосли равишда ҳал қилув қарорини бекор қилишни лозим топган.

Апелляция инстанцияси суди аризачи ўз аризасида қарздорнинг 1 189 613 422,4 сўм қарзи мавжудлиги ва ушбу қарзни қарздор тўлай

олмаслиги важи билан қарздорга нисбатан банкротлик иши қўзғатиб, уни банкрот деб топишни сўраганлиги, қарздор суд қарорига асосан вужудга келган қарздорликни тўлиқ бажарганлиги, аслида аризачининг қарздор олдида 2 743 000 000 сўм қарзи мавжудлиги, лекин аризачи тугатиш бошқарувчиси томонидан қарздор олдидаги 2 743 000 000 сўмлик мажбуриятини бажармасдан ёки уни бажармаслик мақсадида қарздорни кредиторлар олдида пул ёки бошқа мажбуриятларини бажара олмаслиги тўғрисида ёлғон маълумот берган ҳолда уни банкрот деб эълон қилганлигини важ қилиб, бу ҳолатни эса, сохта банкротлик деб хулоса қилиб, биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини бекор қилиб, аризани рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилишни ва ушбу ҳолат бўйича хусусий ажрим чиқаришни лозим топган.

Апелляция инстанцияси суди аризани рад қилишда қарздор аризачи олдидаги мажбуриятларини, яъни суд қарорига асосан вужудга келган қарзни тўлиқ бажарганлигини қайд этган бўлса-да, бироқ бу ҳолат ишдаги тегишли далиллар билан тасдиқланмаган.

Суд мажлисида қарздор вакиллари ҳам ўз тушунтиришларида қарздорликни тўлиқ тўлаганликлари ва бугунги кунда қарзи мавжуд эмаслигини билдирган бўлса-да, иш ҳужжатларига қарздор томонидан 4-1001-2007/11758-сонли иш бўйича 20 000 000 сўм тўлов амалга оширилганлиги тўғрисида 2021 йил 5 февралдаги тўлов квитанцияси, 4-1001-2019/13011-сонли иш бўйича 479 000 000 сўм тўлов амалга оширилганлиги тўғрисида 2021 йил 29 мартдаги 171-сонли ва 4-1001-2007/11758-сонли иш бўйича 69 613 422,40 сўм тўлов амалга оширилганлиги тўғрисида 2021 йил 29 мартдаги 172-сонли тўлов топшириқномалари тақдим этилган.

Бундан кўринадики, биринчи инстанция судининг 2021 йил 10 февралдаги ҳал қилув қарори қабул қилгунига қадар қарздор томонидан фақатгина 20 000 000 сўм тўлов амалга оширилган бўлиб, 171 ва 172-сонли тўлов топшириқномалари эса, ҳал қилув қарори қабул қилингандан сўнг амалга оширилган.

Бироқ апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция суди ҳал қилув қарори қабул қилгандан сўнг тўловлар амалга оширилганлигини инобатга олмасдан, моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларини бузган ҳолда жавобгар томонидан амалга оширилган тўловларнинг тўлиқлиги ва қонунийлигини ўрганмаган ҳолда қарздор томонидан қарз мажбурияти тўлиқ бажарилган деб барвақт тўхтама келган.

Бундан ташқари апелляция инстанцияси суди аризачи томонидан қарздорга нисбатан банкротлик иши қўзғатишни ҳамда жамиятни банкрот деб топишни сўраганлиги, аризачининг қарздор олдида 2 743 000 000 сўм қарздорлиги мавжуд бўлганлиги, қарздор суд қарорига асосан вужудга келган қарзни тўлиқ тўлаганлиги, аризачи тугатиш бошқарувчиси томонидан қарздор олдидаги 2 743 000 000 сўмлик мажбуриятини бажармасдан ёки уни бажармаслик мақсадида қарздорни

кредиторлар олдида пул ёки бошқа мажбуриятларини бажара олмаслиги тўғрисида ёлгон маълумот берган ҳолда уни банкрот деб эълон қилганлигини важ қилиб, бу ҳолатни сохта банкротлик деб хулоса қилиб, аризачи тугатиш бошқарувчиси Н. ва қарздор муваққат бошқарувчиси С. ҳамда тугатиш бошқарувчи Т.нинг хатти-ҳаракатларида қонунбузарлик аломатлари мавжудлигини текшириш зарурияти мавжуд деб ҳисоблаб, ушбу ҳолатлар юзасидан хусусий ажрим чиқаришни лозим топган.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 180-моддасининг биринчи қисмига кўра, сохта банкротлик, яъни хўжалик юритувчи субъектнинг ўз мажбуриятларини иқтисодий жиҳатдан бажара олмаслиги ҳақида била туриб, ҳақиқатга тўғри келмайдиган эълон бериши кредиторларга кўп миқдорда зарар етказилишига сабаб бўлиши тушунилади.

Олий хўжалик суди Пленумининг “Банкротлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларини иқтисодий судлар томонидан қўллашнинг айрим масалалари ҳақида” 2006 йил 27 январдаги 142-сонли қарорининг 13.3-бандига кўра, банкротлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ суд бошқарувчиси банкротлик, банкротликни яшириш ёки қасддан банкротликка олиб келиш аломатларини аниқлашга доир ҳаракатларни амалга ошириши ва чора-тадбирлар кўриши ҳамда улар ҳақида кредиторлар йиғилишига, иқтисодий судга, банкротлик тўғрисидаги ишлар бўйича давлат органига, шунингдек ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга хабар бериши шарт.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 14 августдаги 224-сонли қарори билан тасдиқланган “Сохта банкротлик, банкротликни яшириш ва қасддан банкротликка олиб келиш аломатларини аниқлаш Қоидалари”нинг 9-бандига биноан, қарздорнинг аризасига кўра, банкротлик тўғрисида иқтисодий суд томонидан иш қўзғатишнинг барча ҳолатларида сохта банкротлик аломатларини аниқлаш суд бошқарувчиси томонидан амалга оширилади ҳамда кузатув тартиботи жараёнида рўёбга чиқарилади.

Шу муносабат билан судлар қарздорнинг аризаси бўйича банкротлик тўғрисида иш қўзғатилганда ва кузатув жорий этилганда, ажрим билан муваққат бошқарувчисига қарздорнинг сохта банкротлиги белгилари мавжуд ёки мавжуд эмаслиги тўғрисидаги хулосани судга тақдим этиш мажбуриятини юклаши лозим.

Мазкур ҳолатда эса кассация инстанцияси суди аризачи томонидан қарздорлик суммасини нотўғри кўрсатилиб, қарздорни банкрот деб топиш тўғрисида судга ариза тақдим этганлигини асос қилиб, тугатиш бошқарувчиларининг хатти-ҳаракатларини текшириш зарурияти мавжуд деб ҳисоблаб, апелляция инстанцияси суди томонидан иш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатларни аниқламай, аризани рад қилиш тўғрисида барвақт тўхташга келинганлиги, қолаверса иш ҳужжатларида кузатув жараёнида муваққат бошқарувчи томонидан сохта банкротлик аломатлари

аниқланмаганлигини инобатга олиб, апелляция инстанцияси суди томонидан хусусий ажрим ҳам нотўғри чиқарилган деб ҳисоблайди.

Қайд этилганларга асосан кассация инстанцияси суди апелляция инстанцияси судининг қарори ва хусусий ажримини ҳамда биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарорини бекор қилиб, ишни янгидан кўриб чиқиш учун биринчи инстанция судига юбориш, аризачининг кассация шикоятини қисман қаноатлантириш тўғрисида қарор қабул қилган.

Мазкур ишни биринчи инстанция судида янгидан кўриб чиқишда:

- муваққат бошқарувчи томонидан банкротлик иши бўйича кузатув таомилини давом эттириб, “Банкротлик тўғрисида”ги қонун талабидан келиб чиқиб, кузатув натижаси бўйича барча ҳужжатларни талаб қилиб олиш ва ўрганиб чиқиш;

- кредиторлар реестридан келиб чиқиб, кредиторлар йиғилишида кўриб чиқиладиган масалалар тўғрисида қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда барча кредиторларни хабардор қилиб, кузатувга оид тегишли масалаларни ваколатли кредиторлар йиғилишида кўриб чиқилишини назоратга олиш;

- қарздор томонидан амалга оширилган тўловлар ва қолдиқ қарз суммасига аниқлик киритиш;

- муваққат бошқарувчининг хулосаси, ҳисоботи ва кредиторлар йиғилиши қароридан келиб чиқиб, навбатдаги банкротлик таомилини белгилаш ёки якуний суд ҳужжати қабул қилишни таъминлаш лозимлиги тўғрисида кўрсатмалар берилган.

2. Бошқа шахсларнинг пул маблағларини ғайриқонуний ушлаб қолиш, уларни қайтариб беришдан бош тортиш, уларни тўлашни бошқача тарзда кечиктириш ёхуд бошқа шахс ҳисобидан асоссиз олиш ёки жамғариш пул мажбуриятини бажармаганлик учун қўлланиладиган мулкий жавобгарлик ҳисобланади.

Ишдаги ҳужжатларга кўра, “Н.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонаси (бундан буён матнда даъвогар деб юритилади) туманлараро иқтисодий судига даъво аризаси билан мурожаат қилиб, “П.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонасидан (бундан буён матнда жавобгар деб юритилади) 650 574 536 сўм асосий қарз, 297 842 477 сўм пеня, 263 007 797 сўм банк фоизи, жами 1 211 424 810 сўм ундиришни сўраган.

Ўз навбатида, жавобгар судга қарши даъво аризаси билан мурожаат қилиб, даъвогар зиммасига етказиб берилмаган 56640 килограмм 596 822 965 сўм қийматдаги пахта чиқиндисини ўзаро ҳисоб-китоб қилиш мажбуриятини юклаш ва даъвогардан 2 300 000 000 сўм пеня ундиришни сўраган.

Биринчи инстанция судининг ҳал қилув қарори билан даъво талаблари қисман қаноатлантирилиб, жавобгардан даъвогар фойдасига

650 574 536 сўм асосий қарз, 135 816 170 сўм пеня, 119 931 555 сўм банк фоизи ундирилган.

Қарши даъво талаблари қисман қаноатлантирилиб, даъвогардан жавобгар фойдасига 905 494 725 сўм пеня ундирилган. Даъво аризаси ва қарши даъво аризасининг қолган қисмларини қаноатлантириш рад этилган. Даъво аризаси ва қарши даъво аризасининг қаноатлантирилган талаблари ва тўланган суд харажатлари ўзаро ҳисоб-китоб қилиниб, жавобгардан даъвогар фойдасига 5 198 692 сўм ундирилган.

Апелляция инстанцияси судининг қарори билан жавобгарнинг апелляция шикоятни қисман қаноатлантирилиб, ҳал қилув қарори бекор қилинган. Даъвогарнинг даъво талабларини қисман қаноатлантириш, жавобгардан даъвогар фойдасига 650 574 536 сўм асосий қарзни ундириш, даъво талабининг қолган қисмини ва қарши даъво талабини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида янги қарор қабул қилинган.

Иш ҳужжатларига кўра, даъвогар ва жавобгар ўртасида тузилган ўзаро хизмат кўрсатиш шартномасига мувофиқ, даъвогар жавобгар томонидан етказиб берилган пахта толасини (1 килоси 4000 сўмдан) қайта ишлаб тайёр маҳсулотни ва чиқиндини шартномада белгиланган тартибда етказиб бериш, жавобгар эса, тайёр маҳсулот ва пахта чиқиндисини шартномада белгиланган тартибда қабул қилиб олиш ва хизмат ҳақини шартномага асосан белгиланган муддатда тўлаш мажбуриятини олган.

Шунингдек даъвогар ва жавобгар ўртасида тузилган шартномалар юзасидан юзага келган низолар бўйича вилоят иқтисодий судининг Х-сонли иш бўйича қабул қилган ҳал қилув қарори апелляция инстанцияси судининг қарорига асосан ўзгартирилиб, даъвогардан жавобгар фойдасига 102 855,64 килограмм NE32|1 калава ип, 49480 килограмм пахта чиқиндисини, 66 432,26 килограмм NE30|1 калава ип, 72013 килограмм пахта чиқиндисини натура шаклда ундириш ҳамда даъвогар фойдасига жавобгардан 1 564 408 058 сўм ундириш тўғрисида ижро варақалари берилган.

Даъвогар ижро варақасида кўрсатилган жами 169 287,9 килограмм калава ипни қайта ишлаб жавобгарга етказиб берган. Жавобгар эса, кўрсатилган хизмат ҳақини бартараф этмаганлиги оқибатида 650 574 536 сўм қарздорлик юзага келган. Мазкур қарздорликни ундириш юзасидан берилган талабнома ижросиз қолдирилган.

Мазкур ҳолатда даъвогарнинг жавобгардан 650 574 536 сўм кўрсатилган хизмат ҳақидан бўлган қарздорликни ундириш ҳақидаги талаби ишдаги ҳужжатлар билан ўз тасдиғини топганлиги сабабли, даъвогарнинг ушбу талаби қаноатлантирилиши лозим.

Шартномаларнинг 2.1-бандида жавобгар ҳар бир юкланган партия маҳсулот учун олдиндан 15 фоиз тўловни амалга ошириши, тўловнинг қолган қисмини маҳсулот юклаб жўнатилгандан сўнг 30 кун ичида тўлаб бериши, 2.2-бандида бажарилган хизматлар учун ҳисоб-китоблар биринчи

навбатда тайёр маҳсулот (пряжа)нинг навбатдаги партияси чиқарилгандан кейин хизматлар тўлиқ ҳисоб-китоб қилингунига қадар амалга оширилиши, жавобгар даъвогарга бажарилган хизматлар учун охириги тўловни маҳсулотни қайта ишлаш тўлиқ якунланганлиги тўғрисида хабардор этилган кундан бошлаб 5 кун давомида даъвогарнинг ҳисоб рақамига пул ўтказиш йўли билан амалга оширилиши белгиланган.

Даъвогар даъво аризасида жавобгардан 297 842 477 сўм пеня ундирилиши сўраган.

ФК 263-моддасига кўра, неустойка тўлаш тарафларнинг келишувида назарда тутилган ёки тутилмаганлигидан қатъи назар, кредитор қонунда белгиланган неустойкани тўлашни талаб қилишга ҳақли.

Шартномаларнинг 5.2-бандида жавобгар даъвогарга кўрсатилган хизмат ҳақини белгиланган муддатда тўлашни кечиктирганда, ҳар бир кечиктирилган кун учун мажбурият бажарилмаган қисмининг 0,4 фоизи миқдорида пеня тўлаши, пеня миқдори шартнома қийматининг 50 фоизидан ортиб кетмаслиги лозимлиги белгиланган.

Олий ҳўжалик суди Пленумининг 2007 йил 15 июндаги “Мажбуриятларни бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун мулкый жавобгарлик тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида”ги 163-сонли қарорининг 4-бандида, агар тўланиши лозим бўлган неустойка кредиторнинг мажбуриятини бузиш оқибатларига номутаносиблиги кўриниб турса, суд қарздор томонидан мажбуриятларнинг бажарилиш даражасини, мажбуриятда иштирок этувчи тарафларнинг мулкый аҳволини, шунингдек, кредиторнинг манфаатларини эътиборга олиб, неустойка миқдорини камайтиришга ҳақлилиги, бироқ неустойканинг энг кам миқдори ФКнинг 327-моддасида кўрсатилган фоизлар миқдоридан кам бўлмаслиги лозимлиги ҳақида тушунтириш берилган.

Биринчи инстанция суди томонидан пеня ҳисобланишининг асослиги текширилмасдан, мажбуриятни бузиш оқибатларига номутаносиблиги масаласи ўрганиб чиқилмасдан, пеня ундириш талабини 135 816 170 сўмга қаноатлантириш ҳақида нотўғри хулосага келинган. Апелляция инстанцияси суди эса, жавобгар томонидан тўловлар ўз вақтида амалга оширилмаганлик ҳолатини аниқлаган бўлса-да, даъвогарнинг жавобгардан пеня ундириш талабини қаноатлантиришни рад этиш ҳақида барвақт хулосага келган.

Судлов ҳайъати иш ҳолатларини, пеня миқдори ҳисобланишининг асослилигини ўрганиб чиқиб, кредиторнинг мажбуриятини бузиш оқибатларига номутаносиблигини ва кредиторнинг манфаатларини эътиборга олиб, ФК 326-моддасини қўллаб, 297 842 477 сўм пеня миқдорини 200 000 000 сўмгача камайтиришни, даъвонинг 97 842 477 сўм пеня ундириш талабини қаноатлантиришни рад этишни лозим топган.

Бундан ташқари даъвогар даъво аризасида жавобгардан 263 007 797 сўм банк фоизи ундирилиши сўраган.

Агар шартномада айнан битта мажбуриятнинг бузилиши учун неустойкани ҳам жарима, ҳам пеня кўринишида тўлаш назарда тутилган бўлса, судлар шуни эътиборга олишлари лозимки, қонунчиликда бошқача ҳоллар назарда тутилмаган бўлса, даъвогар фақатгина бир шаклдаги неустойка қўллашни талаб қилишга ҳақли.

ФК 327-моддасида назарда тутилган бошқа шахсларнинг пул маблағларини ғайриқонуний ушлаб қолиш, уларни қайтариб беришдан бош тортиш, уларни тўлашни бошқача тарзда кечиктириш ёхуд бошқа шахс ҳисобидан асоссиз олиш ёки жамғариш пул мажбуриятини бажармаганлик учун қўлланиладиган мулкӣ жавобгарлик ҳисобланади.

Мазкур моддада қарздорга пул тўлаш мажбуриятини юклаш кучига эга бўлган пул мажбуриятларини бажармаганлик ёки кечиктирганлик оқибатлари кўзда тутилганлигини инобатга олиб, ушбу моддада белгиланган қоидалар, агар улар пулдан тўлов воситаси, пуллик қарзни қоплаш воситаси сифатида фойдаланиш билан боғлиқ бўлмаса, тарафлар ўртасидаги муносабатларга татбиқ қилинмайди.

Хусусан, пул белгиларидан пуллик қарзни қоплаш воситаси сифатида фойдаланилмайдиган (касса хизмати кўрсатиш шартномаси бўйича миждонинг банкка нақд пулни топшириш мажбурияти, пул белгиларини ташийдиган юк ташувчининг мажбурияти ва ҳ.к.), мажбуриятлар пул мажбуриятлари ҳисобланмайди.

Олий хўжалик суди Пленумининг “Мажбуриятларни бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун мулкӣ жавобгарлик тўғрисидаги фуқаролик қонун ҳужжатларини қўллашнинг айрим масалалари ҳақида” 2007 йил 15 июндаги 163-сонли қарорида берилган тушунтиришларга мувофиқ пул мажбурияти бўлиб, мажбурият бир бутун ҳолда (қарз шартномасида) бўлгани каби мажбуриятдаги тарафлардан бирининг товарларга (иш ёки хизматлар) ҳақ тўлаш мажбурияти ҳам бўлиши мумкин.

Судлов ҳайъати, Пленум қарорида берилган тушунтиришга асосланиб, жавобгардан апелляция инстанцияси судининг қарори юзасидан тўлов кечиктирилганлиги учун пеня ундирилганлиги боис, биринчи инстанция суди жавобгардан даъвогар фойдасига 119 931 555 сўм банк фоизи ундириш тўғрисида нотўғри тўхтамга келган деб ҳисоблаб, апелляция инстанцияси суди эса, даъвогарнинг жавобгардан банк фоизи ундириш талабини рад этиш асосларини ҳуқуқӣ асослаб бермаган деган хулосага келган.

Шу боис, судлов ҳайъати ҳал қилув қарорининг жавобгардан даъвогар фойдасига 119 931 555 сўм банк фоизи ундириш тўғрисидаги қисмини бекор қилиб, даъвонинг 263 007 797 сўм банк фоизи ундириш тўғрисидаги талабини рад этишни, дастлабки даъво ариза бўйича жавобгардан даъвогар фойдасига 650 574 536 сўм асосий қарз ва 200 000 000 сўм пеня ундиришни лозим топган.

Жавобгар қарши даъво аризасида даъвогарга шартномалар бўйича пахта маҳсулотларини қайта ишлашда юзага келган 650 574 536 сўм қарздорликни суднинг 2019 йил 2 июлдаги ижро варақасида ундирилиши кўрсатилган 121 493 килограмм пахта чиқиндисидан етказиб берилмаган 56640 килограммини 596 822 965 сўмга ўзаро ҳисоб-китоб қилиш мажбуриятини юклашни, 169 286,79 килограмм калава ип маҳсулотини етказишни кечиктирганлиги учун 1 985 734 047 сўм, пахта чиқиндисини етказмаганлиги ва уни етказишни кечиктирганлиги учун 462 601 800 сўм, жами ҳисобланган пеня 2 448 335 847 сўмни ташкил этган бўлса-да, даъвогарнинг мулкӣ аҳволини инобатга олиб, ундан 2 300 000 000 сўм пеня ундиришни сўраган.

Судлов ҳайъати жавобгарнинг қарши даъво аризасидаги апелляция инстанцияси судининг 2019 йил 2 июлдаги қарорига асосан ундирилиши кўрсатилган 121 493 килограмм пахта чиқиндисидан етказиб берилмаган 56 640 килограммини 596 822 965 сўмга ўзаро ҳисоб-китоб қилиш мажбуриятини юклаш ва пахта чиқиндисини ўз вақтида етказмаганлиги ва уни етказишни кечиктирганлиги учун 462 601 800 сўм пеня ундириш тўғрисидаги талабларини қаноатлантиришни рад этишни лозим топган.

Сабаби, Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ҳузуридаги Мажбурий ижро бюроси шаҳар бўлимининг 2020 йил 9 октябрдаги хатида давлат ижрочиси томонидан 2019 йил 18 июлда даъвогарнинг омборида мавжуд бўлган 56339 килограмм пахта чиқиндиси хатланиб, жавобгарга таклиф этилганлиги, жавобгарнинг 2019 йил 27 сентябрдаги хатида, пахта чиқиндисининг нави тўғри келмаганлиги сабабли уни олишдан бош тортишини билдирганлиги, ижро ҳужжати “Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида”ги Қонун 40-моддасининг 5-бандига асосан давлат ижрочисининг “Ижро иши юритишни тамомлаш ва ижро ҳужжатини ундирувчига қайтариш тўғрисида” 2020 йил 2 октябрдаги қарорига асосан тамомланганлиги, мазкур ижро ҳужжати 2020 йил 8 октябрда қайта ижрога топширилганлиги маълум қилинган. Суднинг ижро ҳужжатида ва шартномада пахта чиқиндисининг нави тўғрисида талаб белгиланмаган.

Шартномаларнинг 7.1-бандида шартнома тарафлар томонидан барча мажбуриятлар тўлиқ бажарилгунига қадар амалда бўлиши белгиланган.

Қарши даъво аризасида пеня ундириш учун даъвогар томонидан суднинг ижро ҳужжатида асосан ундирилган жами 169 287,9 килограмм калава ип ўз вақтида етказиб берилмаганлиги асос сифатида кўрсатилиб, суднинг ижро ҳужжатида асосан ундирилган жами 169 287,9 килограмм калава ипни қайта ишлаб бериш нархи шартнома бўйича 650 574 536 сўмни ташкил этса-да, жавобгар 169 287,9 килограмм калава ипнинг қийматини 3 971 468 093 сўмда кўрсатиб, унинг 50 фоизи миқдоридан, яъни 1 985 734 047 сўм пеня ҳисоблаган ва ушбу суммани даъвогардан ундириб беришни сўраган.

Судлов ҳайъати апелляция инстанцияси судининг 2019 йил 2 июлдаги қарорида кўрсатилган 169 287,9 килограмм калава ип натура шаклида даъвогардан жавобгар фойдасига ундириш белгиланганлиги, даъвогар томонидан ушбу суд ҳужжатининг ижроси ва тарафлар ўртасида тузилган шартнома мажбурияти ўз вақтида бажарилмаганлиги, ишдаги ҳужжатларга кўра ушбу калава ип маҳсулотининг нархи 650 574 536 сўмни ташкил қилишини инобатга олиб, даъвогардан жавобгар фойдасига 200 000 000 сўм пеня ундиришни лозим топган.

Бироқ, судлар ишдаги далилларга, хусусан, тарафлар ўртасида тузилган шартнома мажбуриятлари қандай муддатда ва тартибда бажарилганлигига тегишли ҳуқуқий баҳо бермасдан, моддий ҳуқуқ нормасини нотўғри қўллаб, даъво талабини ва жавобгарнинг қарши даъво аризасини қисман қаноатлантириш, апелляция инстанцияси суди тарафлар ўртасида тузилган шартнома мажбуриятларини тарафлар томонидан қандай тартибда бажарилганлигига ҳуқуқий баҳо бермасдан даъвогарнинг даъво аризасини қисман қаноатлантириш, жавобгарнинг қарши даъво аризасини эса, қаноатлантиришни рад этиш тўғрисида нотўғри хулосага келишган.

ИПК 185-моддасининг учинчи қисмига мувофиқ дастлабки ва қарши даъволар тўлиқ ёки қисман қаноатлантирилганда ҳал қилув қарорининг хулоса қисмида суд даъволарни ўзаро ҳисобга олиш натижасида ундирилиши лозим бўлган суммани кўрсатиши керак.

Судлов ҳайъати қайд этилганларга кўра, жавобгар “П.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонасининг кассация шикоятини қисман қаноатлантириш, туманлараро иқтисодий судининг ҳал қилув қарори ва апелляция инстанцияси судлов ҳайъатининг қарорини бекор қилиш;

“П.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонасидан “Н.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхона фойдасига 650 574 536 сўм асосий қарз, 200 000 000 сўм пеня ундириш, даъво талабининг қолган қисмини қаноатлантиришни рад этиш;

“П.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонасидан “Н.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонаси фойдасига 200 000 000 сўм пеня ундириш, қарши даъво аризасининг қолган қисмини қаноатлантиришни рад этиш;

Дастлабки ва қарши даъволарни ўзаро ҳисобга олиш натижасида “П.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонасидан “Н.” МЧЖ шаклидаги хорижий корхонаси фойдасига 650 574 536 сўм асосий қарз ундириш тўғрисида янги қарор қабул қилган.